

Hoe vreemd, en toch herkenbaar

Drie jonge fotografen over hun werk
en hun drijfveren

Anita Twaalfhoven De fotografen Margi Geerlinks, Ellen Kooi en Ellen Mandemaker ontwikkelden op de kunstacademie een zeer eigen stijl. Nu exposeren zij zowel in binnen- als buitenland. Wat inspireert hen en hoe kijken zij aan tegen de ontwikkelingen in hun vakgebied?

Ellen Kooi fotografeert herkenbare landschappen. Het is het bos waar je ooit gewandeld denkt te hebben of het polderlandschap dat je vanuit een treinraampje zag. Maar de aanwezigheid van een persoon op een bepaalde plek of een specifieke lichtinval prikkelen de fantasie. Het bos krijgt een toverachtige sfeer, het huis in de polder lijkt het laatste huis aan de rand van het bestaan. Anders dan de weidse uitzichten van Kooi, creëert Ellen Mandemaker miniatuurwerelden met kleine objecten. Een rubberen speelgoedapje leunt tegen een bloemenvaas, een serie terroristen in klei staat klaar voor de strijd. Het zijn foto's die een verhaal lijken te vertellen over levende figuren. Je kunt haar werk dan ook zien als stille animaties.

Margi Geerlinks maakt beeldende kunst met de camera; de computer is haar donkere kamer. Zo componeert zij foto's waarin zij een surrealistische draai geeft aan realistische beelden. Een vrouw breit een kind, uit de huid van een meisje

groeien bloemen en een man strijkt zijn rimpels glad met een smeersel uit een potje.

De relatief jonge fotografen volgden alledrie een opleiding aan een kunstacademie en kregen les van gevestigde fotografen als Johan van der Keuken, Koos Breukel en Rineke Dijkstra. Hun werk heeft een herkenbare handtekening en zij exposeren zowel in binnen- als buitenland. Wat zijn de omstandigheden waaronder zij werken? Wat inspireert hen en hoe kijken zij aan tegen de ontwikkelingen in hun vakgebied?

Peinzend speelgoedapje

Op de omslag van een nog te verschijnen boek van Arnon Grunberg prijkt een van de foto's waarop Mandemaker een 'stille wereld tot leven brengt'. Het versleten speelgoedapje lijkt vervuld te zijn van gedachten. Hoe gaat zij te werk bij het maken van zo'n foto? 'Ik zet de figuren op een tafel in een bepaald tafereel, dat ik fotografeer met een kleinbeeldcamera.

Het zijn animaties zonder beweging, maar in mijn hoofd speelt zich altijd een verhaal af. De interactie die ik met zo'n object ervaar, probeer ik op de foto vast te leggen. Juist omdat het om een stille, levenloze wereld gaat, biedt het de ruimte voor een eigen invulling.'

Mandemaker maakt haar foto's thuis en heeft genoeg aan een hoek van de kamer, de juiste belichting en een dosis fantasie. Haar collega Kooi fotografeert landschappen op locatie: 'Soms kom ik toevallig op een plek terecht waarvan ik denk: dit is interessant, maar meestal zoek ik naar een plek die past bij het beeld dat ik in mijn hoofd heb. Het kan soms wel drie weken duren voordat ik de ideale locatie heb gevonden. Ik heb een achtergrond als theaterfotograaf en die invalshoek zie je terug in mijn landschapsfoto's. Ik werk met modellen, die in de betreffende omgeving thuishoren. Het is als het ware hún plek, maar ik heb ze daar op een bepaalde manier neergezet. Je kunt het vergelijken met het fotograferen van acteurs in een decor. Zoals de foto waarop een vrouw een gymnastische brug maakt over een slootje. Ik zou zo'n beeld ook met de computer in elkaar kunnen zetten, maar dat wil ik niet', benadrukt zij. 'Wat je op mijn foto's ziet, is écht op die plek gebeurd. Dat

Ellen
Kooi:
'Ik hoop
dat ik de
kijkers
na het
zien van
een foto
een beetje
anders
achter-
laat
dan ze
daarvoor
waren'

is een bewuste keuze. Niet omdat ik zou vinden dat fotografie per se de werkelijkheid moet afbeelden. Het heeft met mijn artistieke voorkeur te maken.'

In het werk van Margi Geerlinks speelt de manipulatie van beelden juist een centrale rol. 'De computer heeft voor mij de plek ingenomen van de donkere kamer. Die techniek komt me goed van pas, het is het gereedschap waarmee ik geheel nieuwe beelden kan maken.' Zij trekt vanuit een idee of concept en daar vloeit vervolgens het beeld uit voort. Zo ontstond bijvoorbeeld een serie foto's rond de schepping van het menselijk lichaam. Met het beeld van een man die zijn zoon onder de naaimachine legt of een vrouw die een kind scheidt. 'Breien, haken en naaien zie ik als klassieke handelingen, die te maken hebben met "creëren" of "scheppen".' In een andere serie foto's blikken ouderen terug op hun jeugd en jongeren vooruit in de toekomst. Zoals een oudere vrouw met een kind aan een jeugdige borst, een meisje dat alvast haar toekomstige borsten haakt of een peuter met borsthaar onder zijn truitje. 'Ik kloon zo als het ware verschillende generaties in elkaar', zegt Geerlinks. Het is een concept dat met de maakbaarheid van het leven te maken heeft.

Tsunamislachtoffers

Wat fascineert hen in het medium fotografie? Kooi ziet haar landschappen als een metafoor voor emoties en ervaringen. 'Als fotograaf wil ik gevoelens overbrengen die je ervaart of kunt herkennen in een bepaald landschap. Daarbij zoek ik naar prikkelende tegenstellingen, zoals een romantische omgeving met een tafereel waarin iets naars gebeurt. Ik wil de kijkers hierin meevoeren en hoop dat ik ze na het zien van een foto een beetje anders achterlaat dan ze daarvoor waren.'

Geerlinks was als kind al gefascineerd door foto's. 'Ik kreeg voor mijn tiende verjaardag een fototoestel en op school hield ik een spreek-

beurt over de werking van licht in de fotografie.' De aanleiding waren beelden van Indonesië, het land waar haar moeder vandaan kwam. 'Ik vond het magisch om mijn moeder in zo'n totaal onbekende omgeving te zien. Misschien daarom associeer ik foto's al snel met "beelden uit een andere wereld".'

Heeft die fascinatie met engagement te maken? 'Ik vind het armoedig om werk te zien dat nergens over gaat', zegt Geerlinks. 'Via een beeld wil je iets wezenlijks doorgeven. Dat vind ik juist het mooie van beelden maken. Het komt in mijn werk naar voren, maar niet op een documentaire manier, eerder "stil". Ik denk erover om met tsunamislachtoffers "in memoriam"-boeken te maken. In de loop van de tijd heb ik zelf naaste familieleden verloren en foto's vormen dan je meest tastbare herinneringen.'

Ook Mandemaker toont engagement in haar werk. 'In de nasleep van 11 september realiseerde ik mij hoe geïsoleerd ik op mijn kamertje zat te "knutselen", terwijl in de wereld daarbuiten de vreselijkste dingen gebeurden.' Zo ontstond het idee voor een project met kinderen van een basisschool, die zij vroeg beelden in klei te maken van terroristen. 'Wat er gebeurt, is monsterlijk, maar je kunt je afvragen

in hoeverre de mensen die dit doen eveneens monsters zijn. Ik vroeg me af welk beeld kinderen hiervan hebben.' De foto's, met mini-terroristen vol explosieven rond het lichaam en bommen in een buggy of het mandje van een hond, spreken tot de verbeelding en verschenen indertijd onder meer in een expositie van Foam en op het jeugdjournaal.

Ellen Mandemaker: 'Fotografie is kunst als iemand zich oorspronkelijk weet uit te drukken'

Fictie of realiteit

Kooi volgde haar opleiding aan de Academie Minerva in Groningen, Mandemaker en Geerlinks deden de Rietveld Academie in Amsterdam. Hoe ontwikkel je als fotografiestudent een eigen handtekening?

Het aanleren van technieken komt niet op de eerste plaats. Mandemaker begon op de fotovakhschool in Den Haag, een opleiding waar zij zich niet thuis voelde. 'Het beviel niet omdat de nadruk eenzijdig lag op techniek en het registreren van de werkelijkheid. De invalshoek van de kunst ontbrak. Op de Rietveld Academie was het juist andersom, je leerde alleen de technieken die relevant zijn bij het ontwikkelen van je eigen stijl. Toch zijn veel fotografen die van de opleiding komen technisch goed ontwikkeld. Willem van Zoetendaal (nu galeriehouder van Van Zoetendaal Galerie, red.) was destijds coördinator van de fotografieafdeling op de Rietveld. Hij haalde fotografen binnen als Koos Breukel,

Foto: Ellen Mandemaker

Rineke Dijkstra en Johan van der Keuken om gastlessen te geven. Hierin draaide het niet om het aanleren van één stijl, het zoeken van een eigen weg stond centraal.'

Geerlinks beaamt dit: 'Er was zoveel aanbod dat ik niet alleen fotografeerde, maar een tijdlang van het ene materiaal naar het andere huppelde.

Fotografie is toch het medium gebleven dat mij het beste ligt. Toen ik jong was, keek ik naar Cindy Sherman en Inez van Lamsweerde, nu heb ik mijn eigen beeldtaal ontwikkeld.'

Gevestigde fotografen als Dijkstra, Anton Corbijn en Maarten Corbijn hebben vooral naam gemaakt met het portretten van mensen. Is dit een generatieverschil?

'Bij hen ligt de nadruk op het fotograferen van de werkelijkheid zoals die is en niet op het fotograferen van een zelf gecreëerde werkelijkheid', zegt Mandemaker. 'Maar ik vraag me af of dat een generatieverschil is, er zijn ook jongere fotograferen die in hun voetsporen treden en bijvoorbeeld moslimmeisjes of sensuele naakten fotograferen. Door het gebruik van de computer wordt er wel meer geënceneerd dan voorheen. Ook merk ik dat fotografen hun werk zélf meer als kunst zijn gaan zien en foto's anders presenteren. Zo is het een trend om foto's tot extreme formaten op te blazen.'

Ook voor Geerlinks is de presentatievorm een artistieke keuze: 'Bij mij zit er nooit een lijst omheen, mijn foto's zitten ingeklemd tussen plexiglas. De randen zijn open, zodat de foto lijkt door te lopen. Ik experimenteer ook met het afdrukken op andere materialen, zoals op stof of hout. Dat geeft een andere uitstraling. Ook is het mogelijk een beeld ruimtelijk neer te zetten. Zoals foto's van vrouwen op een plafond projecteren, zodat ze vanuit de hoogte op je neerkijken.'

Margi Geerlinks: 'Als ik geen fotograaf was, zou ik theater willen regisseren of schrijven'

Raakt het onderscheid tussen het fotograferen van de realiteit en een fictieve werkelijkheid aan een verschil tussen documentair of kunstzinnig werk? 'Zelf trek ik geen grens tussen "kunst" en "documentair"', zegt Mandemaker. 'Het is kunst als iemand zich oorspronkelijk weet uit te drukken. Dat kan met een portret of met documentair werk.' Uiteindelijk draait het niet om datgene wat je voor de camera hebt, maar om de blik daarop van de fotograaf.

Voor Geerlinks zit het verschil eerder in autonoom werk of fotograferen in opdracht: 'Als ik werk in opdracht maak, ben ik bezig met "de werkelijkheid zoals die is", het is meer registrerend. Dat wil niet zeggen dat ik even snel een kiekje schiet. Als ik bijvoorbeeld een portret maak, wil ik die persoon eerst leren kennen en probeer ik ook het innerlijk in de foto tot uitdrukking te brengen.'

Luie landschapsschilder

In een veelbesproken artikel in *NRC Handelsblad* van september 2003 noemde criticus Hans den Hartog Jager fotografen 'luie schilders'. Herkent Kooi zich in het beeld van een 'luie landschapsschilder'?

'Ik vind het goed dat hij een discussie op gang heeft gebracht, maar er spreekt een beperkte visie op kunst uit', vindt zij. 'Mensen hebben een verhaal te vertellen en gebruiken daarvoor het medium dat hen bevalt. Als ik mijn landschappen zou schilderen, krijg je een schilderij van de werkelijkheid. Terwijl een foto zich letterlijk spiegelt aan de werkelijkheid. Hiermee kun je alledaagse plekken laten zien, die de kijker direct herkent als een realiteit en niet als een constructie met verf op een doek.'

Ook in de visie van Geerlinks hebben foto's een andere impact op de kijker dan een schilderij. 'Zelfs als het om een gemanipuleerd beeld gaat, lijkt een foto een realistisch beeld weer te geven. Juist daardoor maakt het contact en heeft het een grote impact op de kijker.' De zeggingskracht van fotografie zou dan schuilen in de suggestie dat beelden op een foto 'écht' zijn, zelfs als het om een fantasiebeeld gaat. 'Om dit effect te versterken, maak ik de entourage rond de personen op de foto zo realistisch mogelijk. Zoals een ligbad, een park of een huiskamer.'

'Men vergelijkt het werk van fotografen vaak met een bepaalde schilder', vervolgt Geerlinks. 'Wij zijn opgegroeid met Rembrandt, Vermeer en Van Gogh en onbewust draag je die traditie met je mee. Je ziet het ook terug in het werk van "klassieke fotografen" als Rineke Dijkstra of Koos Breukel.'

Ook Mandemaker maakte fotowerk dat je met schilderkunst kunt vergelijken, zoals portretten en bloemstilleven. Het was een fase in de zoektocht naar een eigen stijl. 'Door het fotograferen van stilleven kwam ik op het idee om ook andere figuren te gebruiken en experimenteerde ik met spulletjes die ik thuis of op

straat had gevonden.' Nu ziet zij eerder een link met het medium film. 'Ik denk er wel eens aan om animatiefilmpjes te maken, maar ik houd van een eenvoudige manier van werken en dat is toch een hele stap verder.'

Geerlinks voelt zich enigszins verwant met theatermakers: 'Als ik geen fotograaf was, zou ik theater willen regisseren of schrijven.'

Gehaakte borst

Den Hartog Jager hekelde in het genoemde artikel de gemakzucht van musea en galeries, die klakkeloos elke foto tot kunst zouden promoveren. Is het met de toenemende aandacht voor fotografie inderdaad zo gemakkelijk om te exposeren? 'Het was de afgelopen jaren een enorme hype', beamen zij. 'Maar dat begint nu juist iets af te zwakken.' Zij merken dat de waardering in het buitenland voor Nederlandse fotografen groter kan zijn dan in eigen land.

Mandemaker exposeerde bij galerie Serieuze Zaken en is nu vaste klant bij Galerie Martin van Zomeren. De andere twee fotografen zijn verbonden aan Torch Gallery en exposeren veel over de grens. Kooi onder meer in Brussel, Parijs, Italië en New York. Geerlinks' werk maakt onder meer deel uit van de onlangs geëxposeerde collectie van de Rabobank en zij heeft veel tentoonstellingen in Amerika. Daar was zij onder meer te zien op de prestigieuze Amerikaanse kunstbeurs Armory en hangt haar werk regelmatig naast foto's van Anton Corbijn, Cindy Sherman of Andres Serrano.

'Doorgaans is het heel moeilijk om de grens over te gaan, bij mij is dat eerder andersom', vertelt Geerlinks. 'In Nederland wordt meestal één vaste collectie samengesteld door een curator, vervolgens wisselt men het werk niet zo snel meer. Het is een klein circuit met een bepaalde smaak. In Amerika heeft men een bredere kijk op kunst. Ze pakken nieuwe ontwikkelingen eerder op en vinden iets nieuws ook sneller goed.'

Margi Geerlinks, Mothers, 2000, courtesyTORCH Gallery

Anita Twaalfhoven

is redacteur van Boekman en
stafmedewerker van de Boekman-
stichting

‘In het buitenland kopen ze mijn werk wat gemakkelijker dan hier’, merkt ook Kooi. ‘Misschien omdat Nederlandse landschappen daar minder bekend zijn. Maar langzamerhand begint men het hier ook interessant te vinden, juist omdat het een andere blik op het eigen land biedt.’

Waarom slaat het werk van Geerlinks zo aan in Amerika? ‘Misschien omdat mijn beeldtaal associaties wekt met plastische chirurgie en de maakbaarheid van de mens, wat daar nog meer speelt dan hier. In Nederland heeft men vaak moeite met de directheid van mijn werk, in Amerika speelt dat niet.’

Een voorbeeld van de Nederlandse scepsis was de affaire rond haar foto's in het blad *Rails* van de Nederlandse Spoorwegen. Verbazend genoeg gaf de directie van de NS in 2001 opdracht om de gehele apriloplage van het blad te vernietigen. De reden waren foto's die reizigers als schokkend zouden kunnen ervaren. Het ging om een onschuldige en ontroerende afbeelding van een meisje dat een zelfgehaakte borst voor haar lichaam houdt en de foto van een breiende vrouw die een kind schept.

Misschien onderstreept een dergelijke affaire de zeggingskracht van fotografie. Zoals Geerlinks zegt: zelfs als het om een gemanipuleerd beeld gaat, lijkt een foto een realistisch beeld weer te geven. Juist daardoor maakt het contact en blijft een foto op het netvlies van de kijker kleven.